

TIDSKRIFT FÖR POLITISK FILOSOFI
NR 2 2016 | ÅRGÅNG 20

Bokförlaget THALES

HERBERT TINGSTEN FÖRKLARADE efter andra världskriget (i en artikelserie i *Dagens Nyheter* 1952) att ideologierna var döda. Han tog gruvligt fel. Ideologierna lever och spelar en betydande roll i politiken. Man kan emellertid undra vilken roll de *bör* spela. Bör de kanske utgöra grunden för de olika partierna? Bör partierna bli »tydligare» och renodla en ideologi var? Eller bör ideologierna snarare få uppträda inom partierna, flera inom varje parti, varvid de fråntas huvudrollen?

Jag ska här argumentera för det senare synsättet. Ideologierna är viktiga, de bör spela en framträdande roll i politiken, men de bör inte vara grunden för de olika partier, som konkurrerar om väljarnas röster. Grunden för partierna ska i stället vara det ekonomiska intresset.

Mitt resonemang har som utgångspunkt ett parlamentariskt system med proportionellt valsätt och flera olika konkurrerande partier. Jag tänker mig ett politiskt system där det kan vara rimligt att hävda att folket, eller dess majoritet då viljorna är delade, i grova drag kan bestämma politikens utformning *genom* det politiska systemet. Vårt land är ett bra exempel på detta. USA är däremot inte ett exempel på det jag ska resonera kring. Där får man snarast säga att (de två) partiernas roll är att vaska fram någon som ska leda folket. Folket styr inte över politiken i ett sådant system, det bestämmer bara *av vem det ska styras*. Ännu längre bort från vad som här omtalas kommer ett system likt det kubanska, med endast ett parti, tänkt att på ett direkt, snarare än indirekt, sätt kanalisera folkviljan. Två- och enpartisystemen har sina egna problem, men de får vara ämnet för en annan artikel.

De olika ideologierna

VAD ÄR DÅ en ideologi? Karl Marx tänkte sig att ideologier utgörs av falskt medvetande med en bestämd social – systembevarande

– funktion. Det är inte så jag använder ordet här. Här har det en mera vardaglig innebörd. Jag tänker mig att en ideologi är ett system av normativa påståenden och empiriska antaganden, av ett slag vi är väl bekanta med. De ger tydlig politisk vägledning. Olika ideologier har välkända namn. Vi kan tala om socialism, liberalism, konservatism, och feminism. Men allt detta är mycket oprecist. Var och en av dessa ideologier sönderfaller vid närmare betraktande i ganska olikartade tänkesätt. För resonemangets skull vill jag här grovt urskilja några olika sådana tänkesätt. Jag driver analysen så långt jag behöver för mina syften. Det finns med andra ord mycket som kunde tilläggas, om man ville djupare granska de tänkesätt jag här tecknar med lätt hand.

Ta först detta med socialism! Jag uppfattar socialismen som en tanke om att de viktigaste produktionsmedlen ska vara gemensamt ägda. Vi kan i så fall se att det finns utrymme för ganska olikartade socialismers. Någon skulle hävda att även om produktionsmedlen är gemensamt ägda, så ska den ekonomiska verksamheten i samhället vara organiserad genom en tämligen fri marknad. Anställda kan hyra mark, lokaler och produktionsmedel från det allmänna, men får sedan i t. ex. kooperativ form driva verksamheten och bjuda ut sina tjänster eller varor på marknaden. Läggs en verksamhet ned återgår produktionsmedel, byggnader och lokaler m.m. till det allmänna. Andra skulle hävda att produktionsmedlen inte bara ska vara gemensamt ägda, produktionen ska också i huvudsak organiseras gemensamt och vara underordnad en övergripande samhällsplanering.

Den finns inga skarpa gränser mellan dessa två slag av socialism. Man får närmast tänka sig att det handlar om ett kontinuum av uppfattningar, där mer eller mindre av det gemensamt ägda kan få skötas av kooperativ eller enskilda. Ingen socialist torde förespråka någon av de rena ytterpunkterna på detta kontinuum.

Gemensamt för dessa olika socialistiska synsätt är nog en föreställning om att man genom respektive form av socialism bäst tillvaratar allas skapande kraft och att man också genom att välja den ena eller den andra ekonomiska modellen på bästa sätt tillgodoser

allas behov. Om man är socialist av det ena eller det andra slaget bestäms alltså i långa stycken av olika empiriska föreställningar och antaganden om vad som fungerar hur och bäst. Men den olikartade bedömningen av den saken kan också hänga samman med vad man menar ytterst är av värde: lycka, självförverkligande, eller önskeuppfyllelse, för att ge bara några olika exempel.

Liberalismen är ännu mer mångfacetterad än socialismen. Jag ska nöja mig med att urskilja vad jag uppfattar som de tre viktigaste varianterna.

För det första kan liberalismen ses som en antiauktoritär och anti-paternalistisk hållning, med innebörden att individen ska få styra sitt eget liv som hon önskar, så länge hon inte skadar andra. Man kan se detta som en absolut restriktion på lagstiftning. En lag som begränsar individens handlingsutrymme måste alltid motiveras med att den hindrar henne från att skada *andra* (utan samtycke). Det duger aldrig att förbjuda beteenden med hänvisning till att medborgare måste skyddas från sina egna okloka beslut. Kanske måste man också tillägga att det kan vara rimligt att förbjuda beteenden som, då det utgör en allmän praxis, är skadliga. Detta även om enskilda handlingar som exemplifierar den förbjudna handlingstypen inte har några skadliga effekter. Tänk på skattefiffel! I det enstaka fallet har fifflet inga negativa eller ens märkbara effekter, men om många fifflar blir den samlade skadan betydande.

En annan variant av liberalismen är vad som kommit att kallas nyliberalism. Den kombineras normalt med den anti-paternalistiska hållningen, men den innebär också något mer: en föreställning om att produktionsmedlen ska vara i privat ägo och att produktionen ska försiggå på en mycket fri marknad.

Det är nödvändigt att här uttrycka sig vagt på det sätt jag just gjort. Det handlar om dyrkan av en »mycket» fri marknad. Också nyliberaler vill ha en (minimal) stat med våldsmonopol, de vill att lagligt skydd upprätthålls för ingångna avtal o.s.v., men de vill begränsa detta våldsmonopol i stor utsträckning. Skulle inte tillägget om behovet av en (minimal) stat göras hade vi snarare att göra med

anarkism än liberalism. Anarkismen har emellertid aldrig spelat någon viktig roll i politiken och jag ska här bortse helt ifrån den.

En tredje variant av liberalismen, slutligen, brukar omtalas som socialliberalism. Den lägger stor vikt vid att alla människor ska garanteras lika möjligheter i samhället (något nyliberalerna inte alls bryr sig om). Kravet är inte att alla materiellt ska leva på samma nivå. Människor fattar olika beslut under sina liv, och dessa beslut får konsekvenser för deras välbefinnande. Sådana konsekvenser ska samhället inte bry sig om. Den som väljer en exklusiv och kostnadskrävande livsstil ska inte ges kompensation av staten för att hon ska kunna realisera den. Men alla ska ha samma *chanser* i livet. Alla ska framför allt kunna starta sina liv med likartade förutsättningar.

Denna grundbult i socialliberalismen är för nyliberalen anatema. Man förstår lätt varför då man betänker konsekvenserna av det synsättet. Om det tas på allvar (det gör det emellertid sällan), har det långtgående följder för hur staten bör ingripa och omfördela egendom. Det tycks som om en kapitalistisk ekonomi ständigt ger upphov till ökade förmögenhetsskillnader.¹ Dessa är helt oacceptabla från socialliberal utgångspunkt. De medför ju att vissa människor startar sina liv med mycket bättre förutsättningar än vad andra kan göra. Ett sätt – ja sannolikt enda sättet – att motverka detta vore att ta ut höga progressiva arvs- och förmögenhetsskatter.

Konservatismen uppträder också den i högst olikartade former.

För det första kan man uppfatta konservatism som något som står i motsättning till radikalism. Den innebär då närmast ett slags politisk attityd, med innebörden att man ogärna drastiskt förändrar samhället. Rådande och etablerade institutioner är något man vill hålla sig till. Fungerar de illa får de reformeras, inte radikalt avskaffas och ersättas med andra. Man kan se det som att man går försiktigt fram, stöder sig på den fot som för tillfället har fäste, och endast försiktigt sätter ned den andra innan man förflyttar tyngdpunkten. Denna konservatism är till sin natur trolös. Vad den försvarar beror på vad som för tillfället råkar vara den rådande ordningen. Det kan handla om privat ägande av produktionsmedlen, om det

är vad samhället för tillfället erbjuder, eller gemensamt ägande, om samhället snarare är organiserat på socialistisk grund.

För det andra kan konservatismen uppfattas som en rörelse till försvar för särskilda kulturella och nationella värden. I vissa situationer kan detta slags konservatism ta sig radikalt kontrarevolutionära former. Det kan handla om att återgå till en tidigare bättre ordning eller att med alla medel, också våldsamma, motsätta sig att den ordning vi har går förlorad.

Denna konservatism, med dess hänvisning till kultur och nation (folk) kan i sin tur förstås på två olika sätt.

Några konservativa försvarar tanken att varje nation/kultur bör ha sin egen stat, där den får blomstra i fred. Man brukar hävda att alla kulturer och nationer har samma värde, men att detta värde bara kan realiseras fullt ut om var och en av dem får hålla sig för sig själv.

En annan variant av det slags konservatism som hänvisar till kultur och nation, tar sig ett mera aggressivt och arrogant uttryck. Man försvarar inte tanken om alla nationers och kulturers lika värde, eller rätt till en egen stat. Man är i stället fixerad vid den *egna* nationen och kulturen, som man tillmäter en eller annan historisk mission. I värsta fall tänker man att den ska erövra hela världen.

Så har vi till sist (i den här framställningen) feminismen. Gemensamt för alla feminismer är föreställningen att kvinnor inte ges den plats i samhället de har rätt till. Kvinnor är förtryckta. Det förtrycket måste brytas. Den formuleringen ger emellertid utrymme för högst olika tolkningar.

Några menar att kvinnor och män ska behandlas lika. Kvinnor behandlas emellertid sämre än män, konstaterar man. De är sämre betalda än män, de tvingas ta större ansvar än män för barn och hushåll, de får sämre pensioner än män o.s.v. Allt detta måste vi ändra på. Förhållandena mellan kvinnor och män måste likställas. De som resonerar så brukar kallas likhetsfeminister.

Andra hävdar att kvinnor och män är olika till sin natur och medan män behandlas så som de förtjänar behandlas kvinnor fel. Deras särart beaktas inte. De ska ges tillfälle att leva sina liv

i samklang med sin natur, utan att på något vis straffas för detta, t. ex. genom sämre ekonomiska villkor. Typiskt kvinnliga arbeten bör t. ex. uppvärderas. Man brukar här tala om särartsfeminism.

Som om inte den just tecknade mångfalden vore nog bör man också observera att de grundläggande *motiveringarna* för de olika ideologierna kan se högst olika ut. Jag nämnde det apropå socialismen ovan. Olika slags socialism kan motiveras med hänvisning till olika föreställningar om det goda livet. Här är ännu ett exempel: nyliberalismen. Nyliberalismen har försvarats med hänvisning till en på moraliskt självägande grundad rättighetsetik (Robert Nozick²). Men den har också motiverats på enkla pragmatiska grunder genom påståendet att ett samhälle med en fri marknad och en minimal stat bäst främjar välbefinnandet hos medborgarna (Milton Friedman³).

Sådana skillnader i grundläggande moralfilosofisk övertygelse kan förstås vålla huvudbry i politiken. Här ska jag emellertid inte vidare intressera mig för den saken.

Ska ideologierna utgöra grund för partierna?

VAD SKA MAN då säga om denna mångfald av socialismer, liberalismer och konservatism, och feminismer? Är det en god idé om de olika ideologierna urskiljs och renodlas, åtminstone som jag här gjort, och att de sedan var och en får utgöra grund för var sitt politiskt parti? Man kunde i så fall tänka sig att de blev representerade i riksdagen i proportion till hur de kunde erövra folkligt stöd?

Jag misstänker att det är så många tänker, som vill ge ideologierna en mera framträdande roll i politiken. Jag tror dock att denna tanke är i grunden förfelad. Mera rimligt, menar jag, är att tänka att dessa olika ideologier får spela en roll *inom* de olika partierna. Det är nog en konservativ hållning jag företräder, när jag säger detta. Det är nog i själva verket så ideologierna lever sitt liv i politiken. Det bör vi inte ändra på.

Men om ideologierna inte ska utgöra grunden för vilka partier som ska finnas, på vilken grund ska då partier organiseras? Såvitt

jag kan förstå måste det ske på den grund de nu i huvudsak är organiserade: med hänvisning till en vänster/höger-skala i politiken.

Vänster/höger-skalan

VAD BESTÄMMER DÅ vad som är vänster och vad som är höger? Framför allt, vill jag hävda, det ekonomiska intresset.

Det finns nog vissa korrelationer här. Vissa ideologier passar bättre på vissa positioner på vänster/höger-skalan än andra. Framför allt tror jag socialism, i olika former, tenderar att omhuldas inom vänstern. Och på samma vis tror jag nyliberalism endast uppträder långt till höger i politiken. För övrigt kan vi nog finna inslag av samtliga ideologier inom samtliga partier. Gott så! Det är emellertid av vikt att det verkligen finns en tydlig och grundläggande dimension i politiken, där partierna kan inordna sig. Om ideologierna inte kan fylla den funktionen måste den fyllas av något annat: det ekonomiska intresset.

Det vi omtalar som vänster/höger-skalan i politiken hänger samman med frågan om ekonomisk jämlikhet. Ju längre till vänster man står, desto starkare intresse har man i ekonomisk utjämning. Ju längre till höger man befinner sig, desto mindre intresse (inget alls, för nyliberalen) har man av ekonomisk jämlikhet. Detta ekonomiska intresse uttrycks oftast på ett rättframt sätt i synen på offentlig sektor och skattetryck. De fattiga vill ha höga skatter (med en progressiv, utnämmande verkan) medan de rika vill ha låga och platta skatter (utan en progressiv, utjämnande verkan). De fattiga vill ha en omfattande offentlig sektor, de rika en begränsad. De fattiga har allt att vinna på generella transfereringssystem, då sådana tenderar att inte bara flytta inkomster inom liv (man spar till sin egen pension, t. ex.), utan också mellan liv (där de rika får avstå till förmån för de fattiga). De rika ogillar av samma skäl generella transfereringssystem.

Varför en vänster/höger-skala i politiken?

VARFÖR ÄR DET så viktigt att samtliga partier kan placeras ut på

en vänster/höger-skala? Ett rättfram svar på den frågan hänvisar till att vi lever i ett klassamhälle. De ekonomiska villkoren tenderar att bestämma också andra livsvillkor i samhället. Ska vi hålla oss till en enda dimension är det svårt att se något alternativ till vänster/höger-skalan.

Men måste vi hålla oss med en enda dimension? Jag tror denna särskilda dimension är något som *tvingar* sig på oss. Vi har i själva verket inget val på den punkten. Tillfälligt går det att avvika genom att man etablerar ett »enfrågeparti» eller ett renodlat ideologiskt parti. Detta tvingas emellertid förr eller senare in på vänster/höger-skalan – eller upphör att existera. Men det finns också ett enkelt praktiskt skäl varför vi bör ha det på det här viset. Det har att göra med en insikt som först formulerades av den franske upplysningstänkaren Condorcet. Jag har skrivit om detta tidigare.⁴

Condorcet noterade att så snart man i en beslutande församling har att ta ställning till tre alternativ eller fler, är det möjligt att cykliska majoriteter uppstår. I valet mellan A, B och C kan det hända att en majoritet fördrar A framför B, en (annan) majoritet föredrar B framför C, och en (tredje) majoritet föredrar C framför A. Var och en med lite föreningsvana är bekant med detta fenomen. Propositionsordningen avgör vilket förslag (vilken majoritet) som vinner.

Om partier är organiserade på ideologiska grunder, utan koppling till vänster/höger-skalan, är det lätt att se hur sådana cykler kan uppkomma och vålla kaos i beslutsfattandet. Ja, vi är bekanta med dem från svensk politik i och med inträdet av Sverigedemokraterna, ett parti som vägrat inordna sig på vänster/höger-skalan. Också Miljöpartiet utgjorde ett hot mot den parlamentariska ordningen – fram till den punkt då man kröp till korset och inordnade sig på vänster/höger-skalan. Problemet med enfrågepartier, bildade utifrån en enda politikfråga (t.ex. invandringspolitiken) eller en bestämd ideologi (t.ex. särartsfeminism), är att det inte inordnar sig, då regeringsmakten och budgeten för det kommande året står på spel. De kan utan vidare skapa cykler genom sitt sätt att taktikrösta, eller helt enkelt rösta på ett förslag snarare än ett annat, bara för att

vålla kaos i politiken. Det var vad Fälldin en gång hotade att göra i kärnkraftsfrågan 1976 och det var vad Sverigedemokraterna gjorde den 3 december 2014 i Sveriges riksdag.⁵

Problemet med cykliska majoriteter kan emellertid undvikas. På 1940-talet visade den skotske ekonomen Duncan Black att detta problem inte uppkommer om människors preferenser är, som han uttryckte saken, »single peaked».⁶ Att de är single peaked innebär, grovt uttryckt, att de kan ordnas efter en enda skala, där sådant som ligger nära den egna ståndpunkten på skalan föredras framför sådant som ligger långt ifrån den. Höger-vänsterskalan i politiken är just ett bra exempel på detta. Så länge alla partier kan radas upp på en höger-vänsterskala, som får dominera politiken, undviker man cykliska majoriteter. Men då de inte enkelt kan radas upp på en sådan skala kan problemet med cykliska majoriteter bli en realitet.

Partier organiserade på rent ideologisk grund skulle utgöra ett slags enfrågepartier. Deras ställningstaganden skulle vara oförutsägbara. De skulle kunna skapa cykler för att vinna fördelar för sin enda fråga. De skulle kunna vålla kaos för att vinna uppmärksamhet för den egna – enda – saken.

En förutsättning för det resonemanget är att ideologierna inte i sig kan radas upp på någon enhetlig skala. Detta tycks mig också omöjligt att göra, då man beaktar hur de ovan karaktäriserats. De erbjuder snarare bilden av en meny, där man kan plocka och kombinera rätterna nästintill fritt, vilket ju också i praktiken sker.

Vi bör undvika en sådan ordning. Ja, det tycks ligga i sakens natur att den inte uppkommer eller, om den uppkommer, ändå inte är stabil. Det finns en inneboende tendens mot ett partisystem organiserat, inte på ideologisk grund, eller utifrån enstaka frågor, utan på grunden av det ekonomiska intresset. Men vad innebär det för ideologiernas roll i politiken? Innebär det att de ändå är överspelade? Om Tingsten hade fel då han talade om deras död, borde man ändå försöka förverkliga Tingstens vision genom att aktivt döda dem?

Låt ideologierna leva inom partierna!

NEJ, BÄTTRE DÅ att låta ideologierna leva sitt liv och blomstra inom existerande partier, med de restriktioner som uppställs av de ekonomiska realiteterna. Tycker man så kan man också tillåta sig tanken att det nog ligger mycket i *flera* av dessa ideologier. Själv brukar jag hävda att jag är socialist (jag vill ha gemensamt ägande av produktionsmedlen – men kan tolerera vissa inslag av marknadsekonomi), jag är anti-paternalistisk liberal (jag är mot lagar som kringskär vårt handlingsutrymme bara för vårt eget bästa), jag är socialliberal (jag vill ha stränga arvs- och förmögenhetsskatter), jag är likhetsfeminist (jag vill ha lika ekonomiska villkor för kvinnor och män) och jag är konservativ (i den första betydelsen, då det står i motsättning till revolutionära äventyr).

Allt detta ryms inom åtminstone ett parti: Vänsterpartiet. Men samtidigt som jag bekänner mig till socialismen, liberalismen, feminismen och konservatismen i de former jag nu angett, inser jag att många vänsterpartister tänker annorlunda i dessa ideologiska hänseenden. Några är beredda att tolerera paternalism; de vill till exempel att bruket av droger ska vara kriminellt och de motsätter sig legalisering av eutanasi. Några är särartsfeminister snarare än likhetsfeminister som jag. Andra åter är mer radikala än jag i sin förändringsiver; de vill verka för snabbare och mer omvälvande förändringar av samhällets grunder än vad jag finner tillrådligt.

Allt detta är en god utgångspunkt för intelligenta samtal inom vad jag tänker på som »vårt» parti. Det finns ändå något som håller oss samman då det gäller. Och det som håller oss alla samman är förstas vårt förhållningssätt i ekonomiska frågor. Är man vänsterpartist står man långt till vänster i dessa frågor. Och man äventyrar inte en »arbetarregering» på grund av ideologiska spetsfundigheter. Hur annorlunda kan inte en Sverigedemokrat bete sig, så länge partiet tillåts vara just ett enfrågeparti?

Det går att tänka ut liknande ideologiska paket, som kan finna en plats inom andra partier. Vissa folkpartister tenderar åt nyliberalism, vissa är mer socialliberala, vissa är anti-paternalister,

andra åter är mer benägna att förespråka tvång o.s.v. Några folkpartister är konservativa med avseende på kultur och nation och vill utsätta invandrare för språktest och en rejäl dos svensk kultur (rimligen tänker de då att alla kulturer är har samma värde men att det är viktigt att vi svenskar bevarar Sverige svenskt). Många folkpartister är likhetsfeminister. Det är nog emellertid svårt att finna folkpartister som är socialister (även om J.S. Mill, som man ofta hänvisar till, var just det). Vad som håller dem samman är deras syn på den ekonomiska frågan, där de tar ställning på ett sätt som kan sägas ligga till höger om Socialdemokraterna.

Som läsaren förstår skrevs detta innan Folkpartiet bytte namn till Liberalerna. På korrekturstadiet tillåter jag mig följande lilla tillägg:

Vad ska man säga om Folkpartiets tilltag att byta namn till Liberalerna? Man måste nog konstatera att det var ett hopp i galen tunna. Partiet som sådant är ju inte liberalt i *någon* av de betydelser jag ovan skisserat!

Demokratins roll

JAG HAR GENOMFÖRT mitt resonemang utifrån antagandet att vi har en representativ demokrati med ett proportionellt valsätt av den typ vi vant oss vid i Sverige. Vad ska de olika partierna tänka om demokratin (av det slaget)? Den har en stark ställning inom samtliga partier, som åtminstone alla ger den en läpparnas bekännelse (även Sverigedemokraterna, som deras namn antyder). Bäst skäl att gilla detta slags demokratiskt styrelseskick har dock vänstern i politiken. Det hänger samman med det s.k. medianväljarteomet.⁷ Om vi kan undvika cykliska majoriteter, genom att politiken i huvudsak utspelas på en vänster/höger-skala, så kommer besluten i ekonomiska frågor enligt detta teorem att tendera att gynna medianväljaren, alltså den väljare som har en inkomst lika med medianinkomsten. Men medianinkomsttagaren är en förhållandevis fattig individ i en kapitalistisk ekonomi. Hon tjänar t. ex. långt mindre än genomsnittsinkomsttagaren. År 2013 var medianinkomsten för *hushåll* i vårt land 20 000 Euro. Beslut

som gynnar dessa hushåll måste rimligen sikta till utjämning och omfördelning.

Denna inneboende tendens till utjämning hos ett demokratiskt system var för övrigt främsta skälet till att den antika filosofen Aristoteles ogillade demokratin. Vänstern gillar den av samma skäl. Och de som står till höger i politiken gör vad de kan – och de kan en hel del – för att på olika sätt motverka och upphäva denna utjämnande effekt. De måste ändå hela tiden förhålla sig till den.

Man brukar ofta säga att plånboksfrågorna spelar en alltför dominerande roll i politiken. De borde få stå tillbaka för ideologin. Det är alltså inte mitt synsätt. Ju mera framträdande roll plånboksfrågorna får, korrekt framställda, desto större sannolikhet för att vi får en politik som gynnar folkflertalet.

Varför sker det inte i större utsträckning? Här kan det kanske vara på sin plats att hänvisa till »ideologi» i Marx' betydelse av ordet, alltså som falskt medvetande med en bestämd social funktion. Såg människor klarare på de ekonomiska förhållandena – *tilläts* de se klart – skulle nog den förda politiken gestalta sig annorlunda.

Finns där inte utrymme för en kompromiss?

JAG HAR HÄVDAT att enfrågepartier är av ondo och att ett parti, som grundas på en bestämd ideologi, tenderar att också bli ett enfrågeparti. Jag har hävdat att ideologierna är viktiga, men att de bör få existera sida vid sida inom partierna. Finns där inte utrymme för en kompromiss? Även om partierna tvingas rada upp sig på en vänster/höger-skala i politiken, kunde man tänka sig att åtminstone vissa av dem också kännetecknades av ideologisk renodling. Man kunde tänka sig att två partier, som upptog samma plats på vänster/höger-skalan skulle omfatta varsin ideologi i avklarnad form. Ideologin skulle också hos dessa partier spela andra fiolen. Först kommer ekonomin, därefter ideologin. Men den ideologi, som partiet förknippades med, kunde vara unik.

Kanske ser vi i svensk politik två exempel på detta. Ledarna för Kristdemokraterna och Centerpartiet kan nog med fog travestera den gamle vänsterledaren C.-H. Hermansson och säga att till höger

om dem finns bara avgrunden. Ändå skiljer sig ju dessa partier åt ideologiskt. Krisdemokraterna är verkligen ett konservativt parti, som omhuldar bestämda kulturella och nationella värden. Ja, de menar väl att de till följd av dessa värden t.o.m. har ett slags mission. Den på kristendomen funtade etiken är överlägsen andra livshållningar. Centerpartiet, med sin numera helt missvisande partibeteckning, är å andra sidan ett radikalt nyliberalt parti. Man angriper arbetsrätten, vill privatisera den gemensamma sektorn och man är i princip för fri invandring. Kan inte något sådant fungera? Borde man inte se fler exempel på detta i politiken?

Jag tror vi måste se detta som ett tillfälligt undantagsfenomen. Detta hänger samman med två företeelser.

Det är för det första trångt på vänster/höger-skalan. Det finns risk för att åtminstone ett av partierna, som på detta vis placerat sig på samma plats på vänster/höger-skalan, åker ur riksdagen. Trängseln beror delvis på fyraprocentsspärren. Man kunde kanske häva denna, men det är av olika skäl en problematisk åtgärd. Jag ska inte här försöka utvärdera vilken spärr som är den optimala för en väl fungerande demokrati. Någon spärr kommer vi nog att behöva och en sådan gör det trångt på vänster/höger-skalan.

För det andra är sannolikt en lösning där partier renodlar en ideologi, men låter denna stå tillbaka för de ekonomiska frågorna, instabil. Det är svårt att förklara för sig själv och för andra medlemmar i partiet varför man inte, i ett skarpt läge, snarare ska satsa på den egna ideologin (och bli ett enfrågeparti) än att låta den stå tillbaka för att inte riskera ett styre i överensstämmelse med det ekonomiska budskap man också gett väljarna.

I synnerhet kan man tänka sig att ett parti, då det pressas svårt p.g.a. trängseln i politiken, och hotar att åka ut ur riksdagen, gör desperata ideologiska utspel. Är det inte vad vi ser just nu från Kristdemokraternas sida?

Slutsats

VÄNSTER/HÖGER-SKALAN i politiken är något som tvingar sig på partierna i en parlamentarisk demokrati av den typ vi har i Sverige,

med ett proportionellt valsätt. Detta är inte något att beklaga. Det medför dock att ideologierna, som visst har en viktig roll att spela, inte vare sig kan eller bör spela huvudrollen i politiken. De bör leva och blomstra inom partierna. Det innebär också att det kan finnas utrymme för överlappande konsensus i många politiska beslut i frågor som inte naturligt kan inordnas på vänster/höger-skalan: homosexuellas rättigheter, reproduktiva rättigheter, eget bruk av olika droger, eutanasi, för att bara nämna några exempel. Här kan majoriteter bildas, utan avseende på vänster och höger, och ett av flera regeringspartier bör kunna uthärda förluster i frågor som dessa, utan att regeringssamarbetet sätts på spel eller några kabinetsfrågor behöver ställas.

→

Torbjörn Tännsjö är Kristian Claëson-professor i praktisk filosofi vid Stockholms universitet.

Noter

1 Inte bara under kapitalism har denna mekanism gjort sig gällande. Se Per Molanders viktiga bok *Ojämlikhetens anatomi*.

2 Se hans *Anarchy, State and Utopia*.

3 Se hans *Kapitalism och frihet!*

4 Torbjörn Tännsjö, »Varför enfrågepartier ställer till det?».

5 För en detaljerad analys av den senare frågan, se Katharina Berndt Rasmussens artikel, »Replik till Torbjörn Tännsjö, »Varför enfrågepartier ställer till det?».

6 Se särskilt hans bok *The Theory of Committees and Elections* om detta.

7 Först formulerat av samme Duncan Black, som visade att om preferenserna är single peaked så kan man undvika cykliska majoriteter. Se åter hans bok, ibid, om detta. Ursprungligen publicerade han sitt resultat i artikeln »On the Rationale of Group Decision-Making».

Referenser

BERNDT RASMUSSEN, KATHARINA (2015) »Replik till Torbjörn Tännsjö, »Varför enfrågepartier ställer till det», *Tidskrift för politisk filosofi* nr 1, 2015, ss. 45–54.

BLACK, DUNCAN (1948) »On the Rationale of Group Decision-Making», *Journal of Political Economy*, Vol. 56, 1948, ss. 23–34.

IDEOLOGIERNAS PLATS I POLITIKEN

BLACK, DUNCAN (1958) *The Theory of Committees and Elections*, Cambridge: Cambridge University Press.

FRIEDMAN, MILTON (1972) *Kapitalism och frihet*, Stockholm: Aldus.

MOLANDER, PER (2014) *Ojämlighetens anatomi*, Stockholm: Weiler förlag.

NOZICK, ROBERT (2013) *Anarki, stat och utopi*, Stockholm: Timbro (pocketutgåva).

TÄNNSJÖ, TORBJÖRN (2014) »Varför enfrågepartier ställer till det», *Tidskrift för politisk filosofi*, nr 3, 2014.